

Racionální (a „racionalita“)

Stále ještě je běžné, když nás někdo vyzývá k racionálnímu uvažování, že jde ve skutečnosti o jakýsi redukcionismus, totiž o nabádání k tomu, abychom dali vědomě stranou úvahy ukazující k jiným kontextům. V tomto smyslu je „racionální“ jednání a chování stavěno do protivy s jednáním a chováním třeba emocionálním, eventuálně s takovým, které je příliš vázáno na nějaké ohledy (pokud je nelze zdůvodnit „racionálně“), třeba mravní nebo náboženské, dokonce estetické apod. To je ovšem už degradovaný, z vulgarizovaný, posunutý a ochuzený význam, zatímco původní význam naopak poukazoval k vyšším nárokům, než jsou ty běžné. Vůbec nešlo o redukci, nýbrž o větší nárok, vyšší požadavky, důslednější odpovědnost apod. Nešlo o vyřazení citů, ale o kritické rozlišování mezi nimi; nešlo pohrdání zvyky nebo mravy, nýbrž o odhalení jejich dobrého smyslu anebo jejich předsudečnosti a nezdůvodněnosti. A tak dále. Racionální by mělo dávat dobrý smysl, mělo by být „rozumné“ v širokém významu slova, nemělo by znamenat žádné osekávání a zúžení na pouhou *techné*, na pouhou zručnost, šikovnost. Myslím, že je z toho nutno vyvodit asi toto: rozumné je to, co bere ohled na širší kontexty. Racionalizace nemůže a nesmí znamenat odtržení od souvislostí a nebdání na okolnosti.

(Písek, 110727-2.)